

SZEMLE

TESORI DELLA CROAZIA RESTAURATI DA VENETIAN HERITAGE INC. Venezia, Chiesa di San Barnaba, 9 Giugno – 4 Novembre 2001. A cura di Joško Belamarić. Edizioni Multigraf, Venezia, 2001

BLAGO TROGIRSKIH RIZNICA. UMJETNIČKO I KULTURNO NASLIJEDE OD 1000. DO 1600. Galerija Klovićevi dvori, Zagreb, 27. XII. 2001 – 3. III. 2002. Urednica: Biserka Rauter Plančić. Zagreb, 2001

„Felség, e táj szépsége oly rendkívüli, hogy semmihez sem fogható, csak az illír partokéhoz!” E szavakkal mutatta be az általa felfedezett New Englandet Giovanni da Verrazzano pártfogójának, I. Ferencnek – és ugyanezekkel a szavakkal invitál Trogir eddig alig ismert kincseinek felfedezésére Joško Belamarić, a közelmúlt egyik legfontosabb horvát kiállításának rendezője. Az idézet telitalálat, mert egyszerre dobogtatja meg az amerikai, a horvát és az olasz olvasók szívét; amire azért van szükség, mert az említett kiállítás egy New York-i alapítvány erőforrásaiból javarészt olasz szakemberek által frissen restaurált horvátországi tárgyakat mutat be. A *Venetian Heritage Inc.* 1998-ban jött létre, hogy Velence és az ennek hatósugarába tartozó terület (a lagúnák városától egészen Ciprusig, Isztambulig és Izraelig) kulturális örökségének megóvását anyagiakkal támogassa. Trogir és környékének emlékei, köztük a dalmáciai reneszánsz főművének számító Orsini-kápolna restaurálásához 2000-ben fogtak hozzá, és az első eredményeket máris pompás kiállítások mutatták be. Az akcióban a horvát műemlékvédelem szakemberein kívül velencei, firenzei, bécsi és müncheni restaurátorok is részt vettek, összesen tizenkét intézmény.

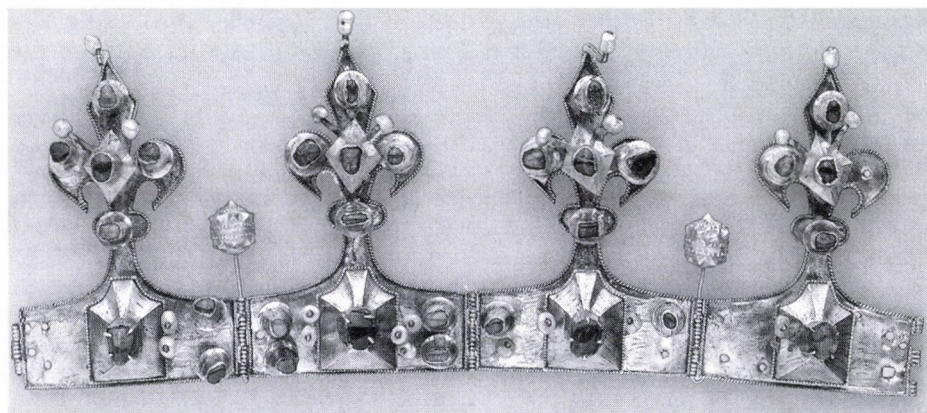
Az eset legalább két szempontból is rendkívül tanulságos. Egyrészt példa értékű, hogy az elkerülhetetlen címkézések (dalmáciai emlékek mint „velencei örökség”, Traù/Trogir tárgyai mint „Horvátország kincsei”) nem kicsinyes marakodásokhoz vezettek, hanem mindig a megfelelő kapukat nyitották meg, és így a nemzeti elfogultságok félretételével különböző származású szakemberek hatékonyan együtt tudtak működni a közös örökség megóvása érdekében. Ez a modell a térség más emlékcsoportjai szempontjából is példaértékű lehet. Másrészt az akció megszervezésére és lebonyolítására bámulatosan rövid idő alatt került sor, és mindennek eredménye azon frissiben a nyilvánosság elé kerülhetett tetszetősen megrendezett tárlatok valamint tartalmissal és formailag egyaránt igényes katalógusok formájában. Nyilvánvaló, hogy e látványos eredmények a további munkához szükséges erőforrások előteremtéséhez is nagy segítséget fognak nyújtani.

A velencei kiállítás 99 tárgyat mutatott be 2001. június 9. és november 4. között a San Barbara templomban. A kiállítók kihasználták a lehetőséget, hogy a frissen restaurált trogiri tárgyakat velencei párhuzamok felvonultatásával tegyék még

tanulságosabbá. A hozzá kapcsolódó katalógus Belamarić történeti bevezetője után minden tárgyat kimerítő leírásban mutat be neves nemzetközi szakértőgárda (összesen 37 szerző) felvonultatásával, olasz és angol nyelven, kitűnő színes illusztrációkkal kísérve (magukról a restaurálásokról azonban feltűnően kevés szó esik, hajlamosak vagyunk arra gyanakodni, hogy ez a bemutatott tárgyak egy részénél már csak az idő rövidsége miatt sem lehetett túlságosan mélyreható). A kiállítást megrendezték Zágrábban is 2001. december 27. és 2002. március 3. között a *Galerija Klovičevi dvori* termeiben, de a velencei tárgyak nélkül, viszont kiegészítve további horvát emlékekkel, pl. a kiállítás elején óhorvát kőfaragványokkal illetve azok gipszmásolataival (ez sem ismeretlen jelenség régióinkban). A horvát nyelvű katalógus hozza Belamarić átírt bevezető tanulmányát, egy bőséges válogatást színes táblákon, és a tárgyak jegyzékét – teljesen elmarad azonban a tudományos apparátus. Az alábbiakban ezért elsősorban a velencei katalógus alapján ismertetjük a kiállítás néhány tanulságos mozzanatát, mindenekelőtt a magyar vonatkozásúakat.

A bemutatott tárgyak első csoportját szobrok alkotják. Mindjárt az első pár (no.1–2) kitűnően illusztrálja Velence és Trogir kapcsolatait: Maestro Mauro 1331 utáni Angyali üdvözet-csoportja a trogiri székesegyház főoltárának cibóriumáról Marco Romano velencei követőjének azzal az Angyali üdvözetével vethető össze, mely 1834 előtt a San Marco cibóriumán állt, s mely vélhetőleg közvetlen előképül szolgált számára. A hazai kutatás számára talán Giovanni Dalmata (Ivan Duknović) frissen restaurált szobrai lehetnek a legizgalmasabbak, annál is inkább, mivel ez éppen egybeesik a visegrádi Herkules-kút restaurálásával, kiegészített másolatának elkészítésével és monografikus bemutatásával (Buzás Gergely: *Giovanni Dalmata Herkules-kútja a visegrádi királyi palotában*, Budapest: TKM Egyesület – Visegrád: Mátyás Király Múzeum, 2001). A gyermek Herkulussal a trogiri Cippico-ház kapujáról származó címertartó fáklós puttó állítható párhuzamba (megteszi ezt Igor Fisković katalógustétele is: no. 11, ez került a velencei katalógus címlapjára). Helyi szempontból talán fontosabb ennél a szobrász részvétele a trogiri székesegyház Orsini-kápolnája díszítésében? a neki tulajdonított művek közül Evangélista Szt. János szobra került kiállításra, amelyben Alvise Cippico, Trogir választott, de Velence által meg nem erősített püspökének rejtett portréját sejtí Belamarić (no. 12). A horvát szerzők mindkét faragványt Johannes Röhl 1994-es datálásánál (1492 u.) korábbi, 1480-as ill. 1482-es keltezéssel közölték. Ezek mellé a Museo Correr kölcsönözte Carlo Zen mellsobrát (no. 13), melynek a budapesti Mátyás-domborműhöz kötődő kapcsolatára is felhívja a figyelmet Röhl, a tétel szerzője. Azonban az Orsini-kápolnát lényegesen több faragvánnyal képviselte Nicolò di Giovanni Fiorentino, akinek műhelye egy olyan triptichont is készített, melynek fülkéiben a Madonna és Szt. Jeromos domborművei mellett Szt. László is megjelenik (no. 19).

A festészetet egy Paolo Veneziano-követő táblája nyitja az 1360-as évekből (no. 27), és egészen Lorenzo Lottóig (no. 33), Jacopo Tintorettoig (no. 34) és Palma il Giovánéig is eljutunk (no. 36). Számunkra talán izgalmasabb a liturgikus tárgyak seregszemléje. A sort itt is egy olyan karereketartó nyitja, melynek egyik darabja 1270–80 körüli velencei munka (a hazai ötvösség szempontjából sem érdektelen jellegzetes filigrán-dísszel), míg első ránézésre kísértetiesen hasonló párja 1399-ben készült Zágrábban (no. 37). A kiállítás talán legizgalmasabb darabja egy korona-töredék (no. 41), melyet Cvito Fisković Čiovo szigetén, a dridi Szt. Antal fe-

Korona-töredék, Szt. Antal-kolostor, Drid, Čiovo

rences rendházban (2000-ben további három gótikus korona is előkerült ugyanitt, de ezeket nem állították ki). A frissen restaurált töredék, mely egy liliomos korona négy eleméből áll, aranyozott ezüstből készült, és foglalatai, felépítése, minden eleme szakasztott mása a már eddig ismert magyarországi Anjou-koronának (ld. Kovács Éva: Magyarországi Anjou koronák, in: *Ars Hungarica* IV (1976) 7–19.). Azoktól azonban elválik, mivel a váradi (azaz budapesti, és már 1934 óta nem bécsi, mint a szerző véli, s bizonyára nem is Mária királynő, hanem Zsigmond sírjából származó) darabnál több, a zárainál kevesebb gyönggyel díszítették, a Kantakuzéna mitráján levő töredék középső foglalata pedig hatszögletű. Vagyis az újonnan előkerült darab egy eddig ismeretlen korona töredéke, melyet Ivo Babić szerint az ifjabb Erzsébet királyné vagy Mária királynő adományozhatott Trogir legfontosabb szentje, Boldog János püspök ereklyetartójához. Ez azonban (a koronák Kovács Éva által feltételezett datálása alapján) talán valamivel előbb történhetett, még Nagy Lajos és az idősebb Erzsébet donációs tevékenységéhez kapcsolódva, és mintegy a zárai eset párdarabjának tekinthető. Kétségtelenül Mária királyné és az ifjabb Erzsébet adománya ellenben Trogir város pecsétnyomója 1383-ból (no. 59), melyről oklevél is megemlékezik.

A katalógus következő fejezetét a liturgikus paramentumoknak szentelték. Ebben a részben a hazai kutatás számára az a XV. század végi hímezett pluviale csuklya lehet figyelemre méltó, melyet a hagyomány aaptalanul tart IV. Béla adományának, mégis magyarországi munkának valószínűsít a horvát kutatás (no. 62). Az erősen domború, gyöngyökkel ékesített jeleneten Szt. Márton osztja meg köpenyét. A kiállítás utolsó egységét kódexek, oklevelek, ősnymtatványok és térképek alkották. Köztük olyan beneventán írású dalmáciai kéziratok is szerepeltek, melyek az újabban nagy érdeklődést kiváltó, a MTA könyvtárban őrzött zárai hóráskönyvtől sem függetlenek (ld. *Paradisum plantavit. Bencés monostorok a középkori Magyarországon*. Katalógus, szerk.: Takács Imre, Pannonhalma, 2001, no. IV.11. és Rozana Vojvoda: *Vecenega's Book of Hours? Manuscript Study with a Special Stress on Decorated Initials*, in: *Annual of Medieval Studies at CEU* 8/2002). Ezek nyilván nem Velencével, hanem kortárs dél-itáliai emlékekkel függnek össze, ahogy ilyen

kapcsolatra utal egy elveszett, de egy 1452-es leltárban még említett Exultet-tekercs is a spalatói/spliti dómból (ld. 19. o.). A seregszemléről nem hiányozhatott az egyik legelső glagolita missale sem (no. 92), vagy a *Vartal*, a korai horvát szövegek 1573–95 között egy trogiri nemes, Petar Lucić által összeállított gyűjteménye sem (no. 97).

A bemutatott anyag gazdagsága arra hívja fel a figyelmet, hogy magyar vonatkozású emlékek után kutakodni Dalmácia más részein is érdemes volna. Ha nem is az Árpád-korból, melyre a IV. Bélának a tatárok elől menedéket adó Trogirról elsőként asszociálunk, de az Anjouk idejéből a művészeti kapcsolatok rangos emlékei őrződtek meg, és ezek a kapcsolatok szemmel láthatólag a középkor végéig élők maradtak. Horvátország és Magyarország közös Anjou-örökségéről annál inkább aktuális megemlékezni, mivel a velencei bemutatkozással egyidőben Fontevraudban került megrendezésre az Anjouk Európája c. kiállítás (*L'Europe des Anjou. Aventure des princes angevins du XIIIe au XVe siècle*. Catalogue, Fontevraud, Paris: Somogy, 2001), mely ezt a kérdést tágabb nemzetközi összefüggésben tárgyalta.

Szakács Béla Zsolt

GALAVICS GÉZA – MAROSI ERNŐ – MIKÓ ÁRPÁD – WEHLI TÜNDE: MAGYAR MŰVÉSZET A KEZDETEKTŐL 1800-IG. (Egyetemi Könyvtár) Corvina, Bp. 2001. 507 l. 489 kép.

A magyar – vagy fogalmazzunk gondosabban: magyarországi, erről később – művészet egészét átfogó szintézis megjelenése minden alkalommal örvendetes, annál inkább, mert ritkán kerül sor rá. Az utolsó 1983-ben látott napvilágot (*A művészet története Magyarországon a honfoglalástól napjainkig*, szerk. Aradi Nóra. Budapest, Gondolat), az azelőtti első fele 1956-ban, a második 1960-ban (*A magyarországi művészet története*, szerk. Dercsényi Dezső ill. Zádor Anna, Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata); ennek 1974-ig több újabb, jelentősen átdolgozott kiadása is volt (az utóbbiak a Corvina Kiadó gondozásában). Azóta sok mindent gondolunk másként, vagy legalább árnyaltabban, nem kis mértékben az akkori Művészettörténeti Kutató Csoport sajnos csak részben megvalósult feladata, a „kézikönyvek” jóvoltából. Mert bár a három megjelent közül az 1800-ig terjedő évszázadokat csak egyetlen egy tárgyalja, de a kutatást azok is élénkítették, amelyek végül ilyen vagy olyan okból nem láttak napvilágot. Jelentős szerepe volt még a mostanában egyre nagyobb tudományos apparátussal előkészített és utóbb sokáig a téma fontos feldolgozásaként forgatható katalógussal kísért kiállításoknak. A könyv mind a négy szerzőjéről elmondhatjuk, hogy nagy súlyt helyezett az új eredmények közzétételére, tucatnál több 2000-ben megjelent munkát találunk a hivatkozások között. Jelentékeny gazdagodása ugyanis a kiadványnak 1983-as előzményével szemben az a tény, hogy legalább rövid, sommás bibliográfiát közöl, mégpedig a használhatóságot növelve fejezetenkénti bontásban. Ezt a szöveg hosszúságának jelentékeny növekedése tette lehetővé; a Képzőművészeti Alapnál megjelent könyv 1800 előtti része csak a későbbi, bővített kiadások alkalmával érte el a 20 szerzői ívet (ott is volt fejezetenként bibliográfia, mégpedig az ittenivel ellentétben anno-